

A tanultak rögzítésére, jegyzetkészítésére, és a felső osztályos nyelvtani anyag csökkentésére volt még átmeneti javaslata: a folyó iskolai évre már.

* * *

Elnöklő főigazgatói fenti javaslatot, miután az értekezlet azt teljes terjedelmében elfogadta, elnöki állásfoglalásával magáévá tette azzal, hogy az értekezlet *jegyzőkönyvét*, az előadók *elaborátumait*, az összefoglaló *Javaslatot* a nm. V. K. Miniszter Úrhoz felterjeszti.

* * *

Arató István igazgató, tanügyi főtanácsos tolmácsolta ezután az értekezlet őszinte köszönését *dr. Simon László* tanker. kir. főigazgató elnöknek, amiért az értekezletet összehívta. Ez az értekezlet a szorosán vett problémák megbeszélésén túl is sok értékes tanulságot nyújtott. Első eset, hogy ilyen szakértekezleten részt vehetett, pedig pályája végén van már. Sok haszonnal járna ilyen szakértekezletek tartása még akkor is, ha nincsen ilyen sürgősen időszerű szüksége. Tolmácsolja az értekezlet köszönését és háláját azért is, hogy a tanárok elmondhatták aggodalmaikat és megegyeztek javaslataikat.

Csanády Sándor.

Anyagvizsgálat a latin nyelvből.*

A latin nyelvtan.

Szeretnék most még a nyelvtanra is rátérni néhány szóval, bemutatni az itt nyert eredményeket.

Tudnunk kell azt, hogy a nyelvtant tkp. szó- és szólamtanulással is el lehetne sajátítani (ez a direkt-módszer eljárása is). Az iskolai eljárásban azonban nem ezt tesszük. Itt rendet teremtünk a rendszertelenségben, a sok egyes esetet sorokba állítjuk, és a sorokból ismét egyes eseteket vonunk le. Mégis azok a megállapítások, amiket a szavakra vonatkozólag tettünk, igen nagy mértékben állnak a nyelvtanra is bizonyos vonatkozásokban.

Ha ott az volt a megállapításom, hogy a mai átlag-diák nem képes elvégezni a rárótt feladatot, akkor a nyelvtannál is csak ugyanezt lehet hangsúlyozni még erősebben.

Az elgondolásom sok esetben az volt, hogy adok ugyan fel leckét olyat, amit „elmagyaráztam“, de tudottnak csak olyat veszek, amit magam megtanítottam.

* * *

1939. október 23-án (I. o.) kellett ragozniok a CURA-t és CAMPUS-t. Eddig elvégeztünk 3 olv.-t, szept. 30-tól — vázlataim szerint — 9 egyes, és még 10 egyes és többesszámú főnevet ragoztak otthon írás-

* (Második közlemény.)

ban. Ugyanezeket az iskolában is elmondták úgy, hogy egy előremondta, a többi karban utána.

A CURA-t kidolgozta 40 tanuló. Hibás 24, összesen 127 hibával (vagy hiánnyal), egy tanulóra 3 hiba esik, sokat a II. decl. okozott, tehát perseverációs hiba. Felénél többnek hibás tehát a munkája.

A CAMPUS-t kidolgozta 34 tanuló, hibás 19, összesen 65 hibával, egy t.-ra 2 hiba esik. Főként az látszik, hogy nem ért még ki sorrá: campusum, campusi, campuo-t írnak. 3 nappal előbb tértünk rá a II. decl.-ra.

Érdemes elgondolkodni ezen az eredményen. Ha meggondoljuk, hogy sokszor milyen futva megyünk át a deklinációkon, megérthetjük, hogy miért akadunk el vele a felsőbb osztályokban. Nem lehet eleget gyakorolni írásban és szóban.

Az i-tövék deklinációja teljesen meghaladja az I. o.-os tanuló erejét. 3 tanuló oldotta meg a feladatot. Ezért nem érdemes valamit tanítani, az a három meg tanítás nélkül is megcsinálja.

* * *

Jegyzeteim tanúsága szerint még szept. 25-én előfordult a DE ITALIA kifejezés. Azóta *in, cum, ab, ante* stb.-vel 33 esetben *leirtuk* a diáriumba és mondtuk is hangosan karban a példákat. Mégis 40 tanuló közül OB INDUSTRIAM kifejezést csak 22 írta jól, 10 pedig egyáltalán nem írta, mert nem tudta, hogyan fordítsa. Nagyon nehéz a tanulónak, mert egyes eseteket tanul, s a ragok neki még nincsenek sorokba rendeződve.

De érdemes meggondolni e nehézségek megértésére a következőket: IN URIBUS CLARIS: híres városokban; AD COMITES FIDOS: a hű kísérőkhöz kifejezések lefordítására a tanulónak a következő láncsort kell megtennie: 1) város: urbs, 2) híres: clarus, 3) urbs: nőnemű (ezt az átlagnak meg kell mondani, mert nem tudja a verses szabályból kihámozni!), 4) híres város: jelzői viszony, 5) a jelzőt meg kell egyeztetni, 6) kiválasztom a clarusból (ha ismerte a szót és nem felejtette el közben, ami újabb gátlás!) a nőneműt: clara, 7) tehát: clara urbs, 8) ill. urbs clara, 9) hol kérdésre felel, 10) -ban, -ben: in, 11) abl. -szal, 12) végigragozandó az urbs clara, ez újabb 9 eset elsorolása. a 10 éves gyerekek teljes figyelmét leköti, de végre: 13) urbibus claris, 14) in urbibus claris.

Egyszóval a 10 éves gyermeknek gondolatban egy 14 lánc-szeméből álló sort kell végigcsinálnia úgy, hogy az előző szemeket, valamint a cél utolsó, 14. szemét állandóan a tudata gyújtópontjában kell tartania. Ez csak az a logikai sor, amelyet végigfuthat akkor, ha a két idegen szó, (urbs és clarus) hangalakját, valamint ezeknek 10, ill. (II és III. decl.) 20 esetváltozását az önkéntelen és gépies szolgálatbalépés mechanizmusával pergetni tudja. Mihelyt még ezeken is gondolkodnia kell, még jobban növekszik a figyelem megosztása, az akadályoknak és útvesztőknek a száma. Hogy lehet feltételezni, hogy ezt a 10 éves átlagtanuló önállóan megcsinálja, mikor a felnőtt is nehezen megy keresztül egy 4—5-ös lánc-következtetésen! A gyakorlati iskolai életben

vagy megmondja a tanár, vagy leülteti a gyengébb tanulót, jelenleg az osztály felét. Tévedés azt hinni, hogy analógiás uton meg lehet oldani. Az még sokkal nehezebb és sokkal több gyakorlatot kíván — érthetően: az a végső eredmény.

Kísérletben így festett:

IN (19) URBIBUS (19) CLARIS (19). Teljesen csak 10 tanulóé jó.

AD (14) COMITES (12) FIDOS (5). Csak 5 tanulóé jó.

1939. dec. 13-án kidolgozta 39 tanuló 1—6 perc alatt.

Végeredmény: 10 éves átlagtanuló ezt önállóan megcsinálni nem tudja.

Ilyesmi még a birtokos jelző, mint jelzős főnév, s általában a birt. jelző felismerése rag nélkül.

* * *

Az ige személyének a megismerése sem egyszerű. A II. o.-ban okt. 23-án az alábbi igéket kellett lefordítani:

megajándékozza (dono)

jövünk (venio)

felelek (respondeo)

elmesélitek (enarro)

nézi (video)

félsz (timeo)

zavarom (turbo)

befogadjuk (recipio)

elhagyják (desero)

olvassák (lego)

visszamaradtok (remaneo)

felveszed (tollo)

donat 10 . . 30 . . 3

venimus 10 . . 29 . . 4

respondeo 2 . . 30 . . 3

enarratis 10 . . 24 . . 9

videt 6 . . 28 . . 5

times 7 . . 30 . . 3

turbo 2 . . 28 . . 5

recipimus 13 . . 28 . . 5

deserunt 20 . . 27 . . 6

legunt 14 . . 20 . . 13

remanetis 20 . . 23 . . 10

tollis 13 . . 26 . . 7

Kidolgozta 33 tanuló 15—20 perc között.

* * *

Fordítás.

1939. okt. 10-én egy olvasmány retroversióját végezte a II. o. Extemporale-dolgozat, ideje 20 perc. Javítás után másnap még egyszer megcsinálták, a második szám ennek az indexe; ennek ideje 15 perc:

Enumera (9, 18) eventus (11, 15) rerum (17, 24) quarum (12, 22) memoria (18, 3) ad hodiernum (diem) (3, 10) remansit (6, 15). Laudabo (9, 27) memoriam tuam (17, 22) Pastor (23, 29) pecoris (24, 34) regis (23, 35) invenit (20, 30) infantes (24, 30) et eos (23, 31) educavit (15, 24). Romulum (23, 36) sapientia (8, 20) et fortitudine (8, 19) nemo posterorum (18, 26) superavit (18, 20). Romulus (36, 36) inter duos montis Capitolini lucos (13, 21) asylum (22, 37) aperuit (27, 37). Kidolgozta: 36, 38 tanuló.

* * *

Az I. o.-ban a következő eredménnyel végeztek extemporalis retroversiót.

I. gyak. Nunc (1) in schola (13) de Italia (12) narro (o). In schola (13) vides (10) tabulam geographicam (18) Italiae (14). Historiam (12) Romae (4) latine (11) legimus (10) Non (3) scholae (23) sed (10) vitae (16) discimus (6). Írásbeli volt 330. Kidolgozta 38. t. okt. 4-én.

II. gyak. Populum (21) Romanum (23) ob industriam (22) laulamus (21). Discipuli (30) valde (33) amanti (32) Romanos (20) antiquos (11). Incolae (26) Italiae (36) Romani (28) erant (24). Agros (19) datii (19) servi (20) Romani (23) arant. (23) Domini (29) agrorum (31) Romani (33) erant (26). Nov. 4. Kidolgozta 40 tannló.

A szótanulásnál már volt szó arról, hogy milyen nehéz az agynak mindazt a munkát végeznie, amit a nyelvtan és a fordítás ráró. A könnyebbség csak akkor fog jelentkezni, ha nagyon lassan a fentebb említett műveletek közül egyik-másik a gépies működés és szolgálatbalelés fokára jut el. De mennyi-mennyi gépies gyakorlás kell ehhez. Pedig addig az első osztályos tanuló még a gépies gyakorlást sem tudja végezni önmaga, mert pl. a declinálásnál a szógyök minduntalan kiesik tudatából. Csak mikor már éppen a gépiesség által a figyelemnek sok-sok erői felszabadultak s rávethetik magukat a még ismeretlen feladat megoldására, akkor bír a tanuló először a maga lábán megállani. Ha a gyökre figyel, akkor a declinációt téveszti el, ha a ragokra, akkor a gyök esik ki tudatából. Hiába: Pluribus intentus minor est ad singula sensus. Meg kell gondolnunk, hogy nemcsak műveleteink, hanem a beszélt nyelv nyelvi formái is az annyira komplikált beszéd-készség kereteiben reflexmozgások, továbbá hogy gondolataink kifejezésére a szavak, szókapcsolatok, sőt egész mondatsorok mint kész formák állanak rendelkezésünkre, csupán különféle hangsúllyal és sorrendel belülük öntjük gondolatainkat. Nemcsak maguk a szavak kincsei egyegy beszédközösség egyedeinek, hanem az objektív gondolati tartalmakat képviselő hangsorok is akár mint beszédszakaszok, akár mint mondat-sorok. Mily nehéz gondolni is meg a gondolat formáit is megszerkeszteni.

Mikor tehát ezt a nagy, szétszórót és megerőltető szellemi műveletet mérlegeljük, eszünkbe kell jutni, hogy még a látszólag gyenge eredmény is igen sok munkabefektetés. A 10 éves gyermeknek ezt igen mostoha viszonyok, kedvezőtlen körülmények közt kell megtennie. Belevág ebbe a nagy munkába: 1. nem a maga akaratából, 2. gyerekes játékhajlamoktól terhelten (?), 3. figyelmének szétszórtságával és gyakorlatlanságával, 4. nagy hibateljesítményekkel, 5. akaratának gyengeségével, 6. kedv nélkül, 7. általában a kíváncsisághoz mérten gyenge előképzettséggel, 8. otthoni rossz tanuló-feltételekkel, 9. végül az adatok szaporodásával mindinkább lemarad, a feladatot mindinkább megoldhatatlannak látja a maga számára s ennek következtében tanuló-kedve is állandóan csökken. Csodálkozunk-e azon, ha a teljesítménye gyenge, környezetével elégedetlen, s beleteretlődik a dologkerülésbe...

Elérkeztünk most oda, hogy levonjunk bizonyos következtetéseket az eddig tárgyaltakból.

1) Mindenek előtt tudnunk kell azt, hogy az I. o.-os gimnazista magyar szövegből általában 7—11 szótagot, a II. o.-os 10—18 szótagot

másol percenként. (Arany: Családi kör-ének egy szakasza.) Ugyanezt magam 2 perc alatt másoltam le, tehát 38 szótagot percenként. Latin szöveg másolása sokkal lassabban megy.

2) Mivel a tanuló kiolvasni csak alig vagy nagyon hibásan tudja a szavakat, az iskolában annyira be kell gyakorolni hangos karbanmondással, hogy az írásképp láttára az otthoni tanuláznál a hangkép is megjelenjék tudatában. Ehhez legkevesebb ötszöri elmondás kell.

3) Nem a jelentés megtanulása okozza a legnagyobb nehézséget, hanem a latin hangalak bevéssése. Ez a nehézség 75°/o-al, tehát háromszor nehezebb, mint a jelentés megtanulása. Minthogy ezeket az idegen hangsorokat nem támogatja semmiféle alap az eddigi hangsorkincsében a bevésséknél, nem kell visszariadni a gépies hangos karbanmondástól. A 10 éves tanuló szellemi színvonalát tekintve hozzá a legjobban vág még a gépiesség. A gépiesség mellőzésének a jelentés tanulásában volna a helye, de ez a gyakorlás folyamán önként válik tulajdonává. Lehetőleg az iskolában történjék, ahol a tanár leleményessége nagyban enyhíti a gépiességet. 1 órára ugyanis legfeljebb 10 szót lehet venni, ez pedig csak kis része az órának. Ez aztán az olvasás tanítását is feleslegessé teszi. *Tudomásul kell venni, hogy a nevelő-oktatás idejében is vannak feladatok, amiket csak a gépies mechanizmussal lehet megoldani, vagy már lemondhatunk az eredményről.*

4) A tanuló egyéniségét figyelembe véve ennek a szótanulási módnak a IV. év végéig kell folytatódnia. Ez alatt az idő alatt a tanulók az elvégzett olvasmányi anyag szókincsének kb. 30°/o-át aktív, ill. 50°/o-át passzív szókincs gyanánt elsajátították. Ha az I. o.-os anyag alapján hozzávetőleges számítást végzünk, ez kb. 900 aktív, ill. 1350 passzív szóvagyon birtokába juttatja a tanulót, a IV. o.-végén. Nem kell elfelejteni, hogy az óránként kb. 10 szó az olvasmányi anyagban nem jelent egyenletes haladást, hanem fokozódó gyorsulást. Ez meg fog felelni az osztályonként fokozódó olvasmányi igényeknek.

5) Az V. o.-ban lehet aztán áttérni lassan a plurima lectio elvének megvalósítására. A meglévő szókincs alapot fog adni a haladásra, viszont az olvasmányi anyag megnövekedése, a szónak a latin szövegben való mind gyakoribb előfordulása révén a szó jelentésének elmélyülése, képzetté válása annál inkább lehetséges lesz, mivel az értelem sok ereje felszabadul egyéb feladatok alól. Ma az a helyzet, hogy a tanulók nagyrésze a felsőbb osztályban is a szó hangalakjának és jelentésének feladatával van elfoglalva.

6) A latin szó tanulása nem vonható egy kalap alá a többi idegen nyelv szótanulásával. A legnagyobb különbség az persze, hogy nagyobb tanulók tanulják az újabb idegen nyelveket, fejlettebb agypályákkal, másrészt a latin már nagyban támogatja őket az idegen szógyökök megrögzítésében.

7) Az I. o.-ban nem lehet magyar nyelvtani alapokon elindulni, mivel anyagfelépítésünk hibás.

Sem nem teljes, sem nem ^{*} ^{*} ^{*} egészen pontos igénytelen dolgozatom. Egész területre kiterjedő, alaposabb s több embertől végrehajtott vizs-

gálódásoknak kellene következniök. Mégis útrabocsátom, mert remélem, hogy így is hasznossá teheti magát egyrészt a latin tanítás eredményességének fokozásában, aztán a magyar diák tanuló-egyéniségének megismerésében, végül pedig — ezt tartom a legfontosabbnak! — egy új iskolai világnézet kialakulásában. Ezt az új világnézetet abban látom, hogy a középiskolának a kezdőfokon mind jobban és jobban kell kapcsolódnia gyermekszemléletben és módszerben az elemi iskolához, másrészt pedig a gyermek helyes ismeretében mind többet és többet kell magáravállalnia abból, hogy a tanulásban gyermek mellé álljon. Ezzel az iskola a nevelői feladatában is csak hathatósabban fog eljárni.

Tóth Pál.

A kereskedőtanonciskola nevelésügyi rendszerünkben.

Egy nemzedék felemelésének gondolata érlelte meg a kereskedőtanonciskola típusának megteremtését. Ez az iskolatípus egy sajátos nevelési és oktatási rendszer eredménye.

112 évvel ezelőtt az az elgondolás indítja meg fejlődését, hogy fel kell szerelni a kereskedői nemzedéket a gyakorlati ügyességen felül kellő elméleti szakképzettséggel is. Ez a gondolat azért öltött testet, mert a kereskedői társadalom belátta, hogy szakértelem nélkül nincs előbbrejutás, nincs jobb megélhetés. Ebben a külföld jó példával járt elől, s ez indította a hazai kereskedői társadalom vezetőit arra, hogy az elméleti szakképzettséget kereskedőink között is elterjesszék. Ebből a célból keletkeztek hazánkban azok a tanfolyamok és iskolák, amelyek megteremtették a kereskedőtanonciskolákat.

1830-at írtak akkor, amikor a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület a Bibanco Emánuel Gyula sziléziai származású tanító által megszervezett vasárnapi iskolát kereskedőinasok és gyakornokok részére megnyitotta. Ez volt a kezdet, ezt követte a többi vasárnapi iskola és tanfolyam. (Szegeden 1883-ban alakult).

A tanoncoktatás szükségességét elengedhetetlen kötelességének tartotta a magyar kormány is, mert azt az 1884: XVII. t. c.-ben a kérést országosan is rendezte. Ez nemcsak a tanítás tervét foglalja magában, hanem utasítja a kir. tanfelügyelőket, hogy tankerületeikben ne csak ilyeneket szervezzenek, hanem a meglévő vasárnapi tanfolyamokat is kereskedőtanonciskolákká fejlesszék át. Így minden olyan városban, vagy községben, ahol 20-30 tanköteles kereskedőinas van meg kellett szervezni az alsófokú kereskedelmi iskolát. Ebbe az iskolába hatósági kényszer útján is be lehetett kényszeríteni minden tanköteles kereskedőinast. Az 1893. szept. 4-én kibocsátott 24.784. sz. VKM-i rendelet új szervezetet alkotott meg és az alsófokú kereskedelmi iskola helyett megalapította a kereskedőtanonciskolát. Az 1897. máj. 24-én kelt 25.314. sz. r. a kereskedelemügyi m. kir. miniszter hozzájárulásával mind a rendtartást és a felügyeletet, mind a tanítási tervet megváltoztatta és